

KALNELIO ARCHEOLOGINIAI PAMINKLAI

ALGIMANTAS MERKEVIČIUS

Kalnelio archeologiniais paminklais (Joniškio r., Počiūnų seniūn.) pradėta domėtis jau XIX a. antrojoje pusėje – imta svarstyti, kur stovėjusi paskutinė Žiemgalių tvirtovė – Sidabrės pilis (Bielenstein, 1883, p. 118–119; Döring, 1881, p. 63–70.; 1882, p. 34–35). Iš istorinių šaltinių (Eiliuotoji Livonijos kronika) žinoma, kad 1289 m. kalavijuočiai puolė Sidabrės pilį, bet, neįstengę jos paimti, sudegino papilį ir pasitraukė. Kitais – 1290 m. po ilgos apgulties pilis buvo užimta ir sudeginta; vieni jos gynėjai pasitraukė į Lietuvą, kiti paimti į vergiją (Lietuvių, 1964, p. 184). Po mūsų pilies apylinkės liko negyvenamos, ilgainiui buvo užmiršta ir čia stovėjusios pilies vieta.

Po kai kurių istorikų svarstymų, – Sidabrės piliakalnio ieškota net Latvijoje, Duobės kalvų srityje (Šliavas, 1967, p. 50–58), – dabar visuotinai priimta, kad Sidabrės pilis stovėjusi ant Kalnelio kaimo piliakalnių (Šliavas, 1967, p. 50; Tyla, Miškinis, 1981, p. 68).

Kalnelio kaimas yra 3 km į vakarus nuo Joniškio, abipus plento Joniškis–Žagarė. Rytinėje kaimo dalyje yra dviejų apardytų piliakalnių, sunaikinto kapinyno ir gyvenvietės – miestavietės liekanos. Dar vienas apardytas kapinynas, priklausęs tam pačiam archeologiniam kompleksui, yra gretimai, Užupių kaimo laukuose, prie Kalnelio kaimo ribos.

Pirmosios žinios apie Kalnelio archeologinius paminklus Lietuvos archeologinėje literatūroje yra pateiktos P. Tarasenos (Tarasenska, 1928, p. 138). Tik jo darbe piliakalniai vadinami Gurkių kaimo vardu. Taip seniau lenkiškai buvo vadinamas Kalnelio kaimas – *Górki*.

1968 m. esamą šių paminklų padėtį užfiksavo Lietuvos istorijos instituto darbuotojai žvalgomosios ekspedicijos metu (Tautavičius, 1968š, p. 10–11). Tuo metu dar buvo išlikęs nedidelis apie 30x17 m dydžio I piliakalnio pietvakarių kampas, ant kurio stovėjo gyvenamasis namas.

Bene išsamiausiai Kalnelio archeologinius paminklus pokario metais yra aprašęs kraštotyrininkas J. Šliavas (Šliavas, 1967, p. 50–58; 1969, p. 92–97). Trumpas piliakalnių aprašas yra pateiktas Lietuvos TSR archeologijos atlaso II tome (Lietuvos, 1975, p. 77), o paskutiniajame dešimtmetyje šie paminklai trumpai minimi darbuose, skirtuose Joniškio miesto (Tyla, Miškinis, 1981, p. 68–

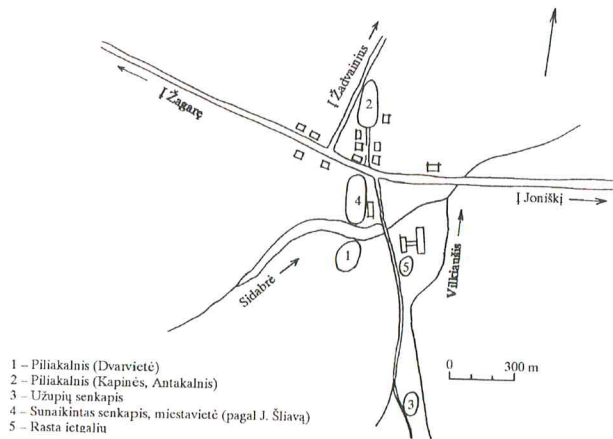
69) ir rajono istorijai (Adomaitis, 1988, p. 31).

1990 m. vasarą Lietuvos istorijos instituto archeologai (vad. A. Merkevičius) atliko Kalnelio (Sidabrės) piliakalnių, jų gyvenviečių ir greta jų esančio Užupio kaimo kapinyno žvalgomuosius tyrinėjimus (Merkevičius, 1990ša; 1990šb). Kalnelio I piliakalnis, vad. Piliaviete, Dvarviete, Klebono kalnu, yra Sidabrės ir Vilksiaučio upelių santakoje, pietrytinėje dabartinės gyvenvietės pakraštyje į šiaurę nuo plento Joniškis–Žagarė, jo dešinėje pusėje. Už 500 m yra antrasis Kalnelio piliakalnis, vad. Alkakalniu, Kapinėmis. Ant jo buvo pastatyta pirmoji Joniškio bažnyčia ir įrengtos kapinės. Tarp abiejų piliakalnių, kairiajame Sidabrės krante yra buvęs kapinynas ir gyvenvietė (pav. 1).

Po 1290 m. Sidabrės pilies sunaikinimo vietovė kurį laiką, matyt, buvo retai gyvenama. Tačiau yra žinoma, kad jau XVI a. pirmojoje pusėje ant buvusios piliavietės (I piliakalnio) buvo dvaro pastatai, o ant kito piliakalnio – bažnyčia (pirmoji statyta 1526 m.) (Tyla, Miškinis, 1981, p. 69). Aplink bažnyčią pagal tų laikų papročius įrengtos kapinės; kiek praplėtus šiaurinę dalį ir dabar jos veikia.

Ant piliavietės buvę dvaro pastatai vėliau atiteko klebonijai, o pokario metais – kolūkiui. Dar ir dabar piliakalnio šiaurės vakarų pusėje, ant gyvenvietės kultūrinio sluoksnio stovi kolūkio šiltnamis ir daržinė.

Kalnelio archeologiniai paminklai smarkiausiai buvo ardomi 1916–1917 m., kai buvo tiesiamas Šiaulių–Jelgavos geležinkelis. Jo sampilui buvo išvežtas tarp I ir II piliakalnio buvęs natūralus žemės pakilimas – ožnugaris. Jame, kaip spėjama, buvęs senasis kapinynas, o vėliau – miestavietė (Šliavas, 1969, p. 94). Tuo metu buvo nukasta ir didesnioji dalis Kalnelio I piliakalnio. Po Pirmojo pasaulinio karo Kalnelio archeologiniai paminklai, nors ir ne taip intensyviai, buvo ardomi toliau. Apie 1949 m. I piliakalnis ir į pietus nuo jo buvęs natūralus pakilimas – ožnugaris buvo beveik visiškai sunaikinti, nuvežti keliams žvyruoti. 1968 m. buvo išlikęs tik apie 30x17 m dydžio piliakalnio kampas pietvakariuose; ten stovėjo gyvenamasis namas. Vėliau, namą nugriovus, žemė iš piliakalnio vėl buvo vežama ant kelių ar ūkio fermoms.

1 p a v. Kalnelio archeologinių paminklų situacinė schema. Piešė R. Vilkauskas

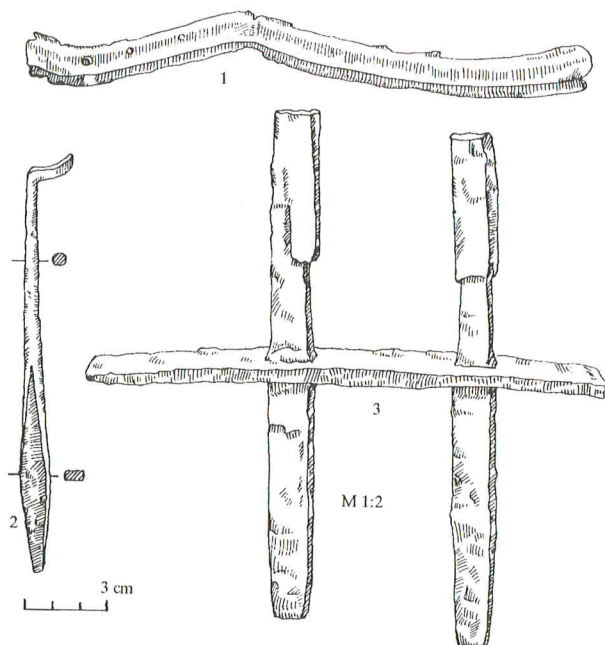
Vežant iš miestavietės ir piliavietės žemes, buvo vežiami žmonių ir gyvulių kaulai, įvairūs dirbiniai. Buvo matyti kultūrinis sluoksnis – juoda žemė su degėsiais, tinco, molio gabalais, puodų šukėmis. Deja, radiniai nei anksčiau, nei vėlesniu laiku nebuvo renkami ir į muziejus nepateko.

KALNELIO I PILIAKALNIS

Pagal vietinių žmonių pasakojimus ir kraštotyrininko J. Šliavo užrašytus duomenis (Šliavas, 1969, p. 94), Kalnelio I piliakalnis buvęs apie 95 m ilgio ir apie 35 m pločio. Vakarų pusėje jis buvęs kiek žemesnis. Piliakalnio aikštelė buvusi lygi, kiek žemėjanti į rytų pusę. Į pietus nuo piliakalnio ejęs apie 3 m aukščio ir apie 250 m ilgio ožnugaris – priešpilis. Prie piliakalnio jis buvęs platesnis, o pietiniame gale tik apie 15 m pločio. Pietinėje ir vakarinėje piliakalnio pusėje buvo matomos griovių žymės; grioviai grynė iš upelių pusės neapsaugotą čia stovėjusią pilį.

1989 m., sutvarkius žvyryno – I piliakalnio teritoriją, pietvakariniame buvusio piliakalnio krašte buvo supilta 12×19 m dydžio viršuje ir 3×4,5 m aukščio kalvelė, o į pietryčius nuo jos – 40 m ilgio ir 14–15 m pločio ožnugaris; jis tik yra 1,5–2,0 m aukščio. Į pietų ir vakarų pusę nuo kalvelės esančiose dirvose matyti labai tamsi žemė su degėsiais. Paviršiuje yra angliukų, molio tinco gabalų, puodų šukių. Tai buvusi piliakalnio gyvenvietė.

1990 m. vasarą I piliakalnio aplinkoje buvo iškastos trys perkastos. Atidengta 90 m² dydžio plotas. Perkastos buvo kasamos ant pietinio supiltos kalvelės šlaito, jos papėdėje ir ant ožnugario pietrytinio galo. Tyrinėjimai parodė, kad I piliakalnio išlikę tik apie 3 m pločio pietinėje šlaito dalyje; ji apardyta čia stovėjusio, matyt, dvaro lai-

2 p a v. I piliakalnio radiniai: 1 – žvalvarinis apkalas, 2 – geležinis skobtas, 3 – geležinės lango grotos. Piešė R. Vilkauskas

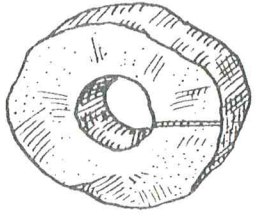
kų ūkinio pastato. Visa kita dabartinėje kalvelėje supilta lyginant buvusios žvyruobės teritoriją.

Pietiniame kalvelės šlaite, 40 cm gylyje nuo dabartinio paviršiaus, buvo atidengta dalis ūkinio pastato pamatų. Atkastoji jų dalis buvo sudėta iš trijų – pusketvirtos eilės lauko akmenų. Akmenys gana stambūs – 60×50×40 cm ir panašaus dydžio. Tarp stambių akmenų sudėta ir smulkesnių – 30×25×20 cm. Pamato akmenys sudėti be jokios rišamosios medžiagos. Rastas 120 cm ilgio pamatų fragmentas. Išlikęs jų aukštis – 80 cm, plotis – 60 cm. Pamatai baigėsi 130–140 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus. Po pamatų akmenimis dar buvo apie 30 cm storio pilkos, perkastos žemės sluoksnis be jokių radinių.

Šiaurinėje dalyje, vidinėje pamatų pusėje prie pagrindo rasta sutrešusių lentų, atrodo, grindų, liekanos. Lentos buvo 6–8 cm storio, tašytu paviršiumi. Virš sunykusių grindų buvo iš trijų stačiakampių geležinių juostelių padarytos 37×5×35,5 cm rūšio grotos (pav. 2: 3). Gretimai tame pat gylyje rasta žvalvarinio apkalos dalis (pav. 2: 1). Apkalas yra durų ar skrynios krašto papuošimo dalis. Kitose tiriamo ploto vietose rasta tik kelios puodų šukės, galinčios būti iš dvaro laikų (XVI–XVII a.). Žemėse rastas ir geležinis įrankis medžiui apdirbti – skobtas (pav. 2: 2).

Aptiktasis pamatas ir rastieji dirbiniai, matyt, yra iš viduramžiais čia stovėjusio dvaro rūšio pietvakariniame piliakalnio aikštelės krašte.

Kituose plotuose, tirtuose pietinėje kalvelės papėdėje ir ant ožnugario galo, nesuardyto kultūrinio sluoksnio neaptikta. Ožnugario tirtame plote kolūkių laikais būta

3 p a v. Verpstukas, rastas prie I piliakalnio. Piešė R. Vilkauskas

tvarto. Šiuose plotuose iki pat nejudinto grunto žemė sumaišyta, matyt, tvarkant žvyryno teritoriją. Kad čia būta senojo kultūrinio sluoksnio, rodo 2-ame plote atsitiktinai rastas pilko smiltainio cilindro formos verpstukas (pav. 3). Tokie verpstukai archeologinėje literatūroje skiriami I t-mečio pabaigai – II t-mečio pradžiai (Volkaitė-Kulikauskienė, 1970, p. 81).

KALNELIO II PILIAKALNIS

Šis Kalnelio piliakalnis yra maždaug 500 m į šiaurę nuo I piliakalnio, už Sidabrės upelio, dešinėje plento Joniškis–Žagarė pusėje, šiaurės rytų gyvenvietės dalyje. Literatūroje jis vadinamas Alkakalniu, Bažnyčios, Kapinių kalnu. Piliakalnis taip pat smarkiai nukentėjęs, nes ant jo pastatyta bažnyčia ir įrengtos kapinės. Statant bažnyčią ir kelis kartus ją perstatant, nulygintas ir pakeistas pirminis piliakalnio paviršius.

Dabar piliakalnis su ant jo stovinčia medine bažnyčia yra 75×45 m dydžio. Iš vakarų ir rytų pusės – 5,6–5,7 m aukščio, iš pietų pusės – tik 3,5 m aukščio, o nuo priešpilio, šiaurinėje pusėje yra 4 m aukščio.

Į šiaurę nuo piliakalnio yra 130 m ilgio ir 40 m pločio priešpilis. Jis už piliakalnį žemesnis beveik keturiais metrais. Priešpilis nuo piliakalnio pietų pusėje, matyt, buvęs atskirtas grioviu; dabar griovys užslinkęs, užlygintas, čia laidojama; matomas tik nežymus, apie 1 m gylio pagilėjimas. Priešpilio kalva iš pietų pusės nuo piliakalnio pakyla vos 1 m, o iš kitų pusių yra apie 3 m aukščio.

Kapinės-piliakalnis aptvertos akmenine tvora. Pietų pusėje tiesiai į piliakalnio-kapinių pietrytinį kampą nuo plento Joniškis–Žagarė eina Ramybės gatvė. Atstumas nuo plento apie 180 m. Abipus gatvės yra senos sodybos ir dirbami daržai.

Nuo Ramybės gatvės, kuri remiasi į kapinių-piliakalnio vartus, galo atsišakoja du lauko keliukai. Pirmasis, eidamas palei kapinių-piliakalnio tvorą, šiaurės vakaruose ties kapinių-priešpilio galu įeina į Kalnelio–Žadvainių kelią. Antrasis kelias, juosdamas kapines iš pietryčių pusės, už 30 m pasibaigia buvusioje Šimaičio sodyboje.

Pietinėje ir rytinėje piliakalnio pusėje, gyventojų daržuose, matoma tamsi, su angliukais, perdegusiais akmenimis žemė – tai gyvenvietės, taip pat vėlesnių laikų sodybų liekanos. Vakarinėje piliakalnio pusėje – pelkėta pieva. Čia žemė nedirbama ir gyvenvietės pėdsakų ne-

pastebėta. Šiaurinėje kapinių pusėje irgi dirbami laukai, čia gyvenvietės pėdsakų taip pat nepastebėta. Pagal vietinių gyventojų pasakojimus, šiaurinė kapinių-priešpilio dalis padidinta, praplėsta, čia pripilta žemių.

Pietinėje ir rytinėje piliakalnio-kapinių pusėje dirbama žemė siekia akmeninę kapinių tvorą. Nuo pietinio piliakalnio krašto, dabartine Ramybės gatve eina natūralus žemės pakilimas, aukštesnė vieta. Seniau šis pakilimas ėjęs iki pat Sidabrės upelio, I piliakalnio, bet imant iš jo žvyrą keliams buvo nukastas. Geriau išlikusi šio natūralaus žemės pakilimo tik šiaurinė dalis prie II piliakalnio-kapinių.

II piliakalnio aikštelė ir priešpilis nebuvo tiriami, nes kultūrinis sluoksnis suardytas statant bažnyčią ir nuo XVI a. iki dabartinių laikų laidojant mirusiuosius. Čia žemės sluoksniai permaišyti jau po keletą kartų, be to, yra dar veikiančios kapinės. Buvo tirama tik piliakalnio aplinka, siekiant rasti gynybinius įtvirtinimus ir nustatyti gyvenvietės vietą.

II piliakalnio aplinkoje buvo iškasinti 4 plotai. Iš viso atidengta 90 m². Pirmasis plotas buvo kastas pietinėje piliakalnio papėdėje, priešais dabartinių kapinių vartus; buvo ieškoma prieš piliakalnį buvusių gynybinių įtvirtinimų. Spėjimas pasitvirtino – buvo atidengtas iki 4 m pločio viršuje ir 2 m gylio nuo dabartinio paviršiaus pusapvaliu dugnu gynybinis griovys (pav. 4). Tirtame plote nei keramikos, nei kitokių radinių nerasta. Nieko nerasta ir gynybinį griovį užpildžiusiose žemėse. Todėl paties griovio iškasimo laikas neaiškus. Reikia manyti, kad griovys kastas pilies buvimo laikais, nes XVI a., pastačius ant piliakalnio bažnyčią, griovį prieš šventorių reikėjo ne kasti, o užpilti.

Vakarinėje piliakalnio dalyje pelkėtoje pievoje iškastame plote kultūrinio sluoksnio nerasta. Šioje vietoje, matyt, visais laikais buvo negyvenama.

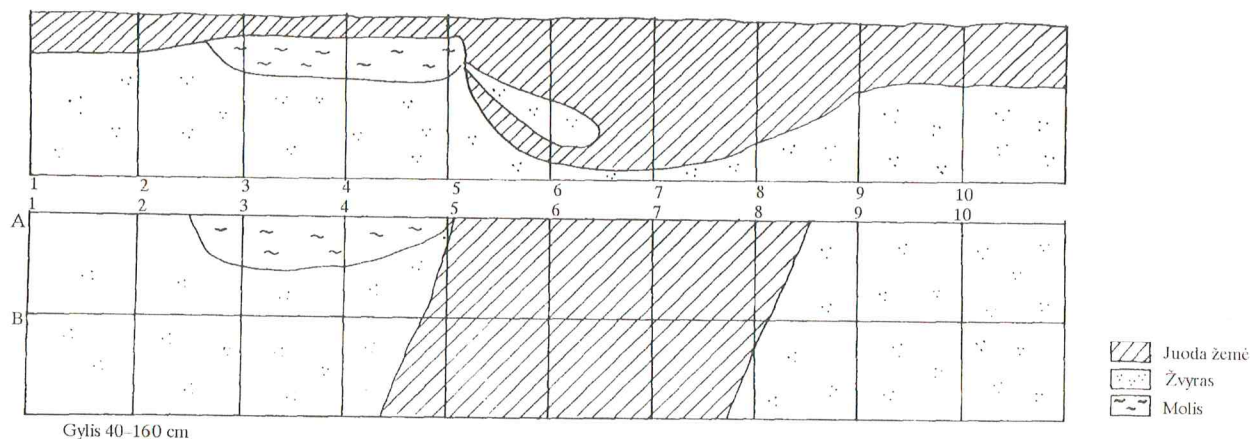
Dar dviejuose plotuose, iškastuose rytinėje piliakalnio pusėje, buvusios Šimaičio sodybos sode, rastas iki 90 cm storio kultūrinis sluoksnis. Čia buvo ištirtas 60 m² plotas. Rastas tamsios žemės sluoksnis su degėsiomis, nuo karščio sutrupėjusiais akmenimis, tinko gabalais, žiostomis ir lipdytomis puodų šukėmis, keletu dirbinių.

Kultūrinis žemės sluoksnis gerokai apardytas vėliau dirbant įvairius darbus. Kai kuriose vietose jis perkastas iki nepaliesto grunto laidojant gyvulius, sodinant medžius ar kasant stulpus kokiam pastatui.

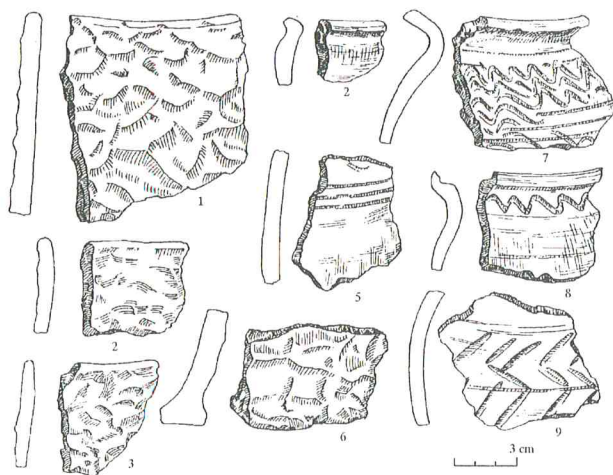
Viršutinėje šio sluoksnio dalyje iki 40–50 cm gylio buvo rasta žiestų puodų šukių, puoštų banguotų ir tiesių linijų ornamentu (pav. 5: 4–5, 7–9) į išorę lenktais pakraščėliais. Tai vėlyvos – XVI–XVII a. šukės, matyt, iš netoliese stovėjusių Jonišio miesto pastatų.

Apatiniame kultūrinės žemės sluoksnyje, 50–90 cm gylėje, buvo rasta keliolika lipdytų puodų šukių grublėtu paviršiumi (pav. 5: 1–3, 6). Tai stambiai grublėtų puodų šukės, tiesiomis vidutinio storio sienelėmis, kibiro formos. Tokios formos ir grublėtumo puodai pasirodė IV–

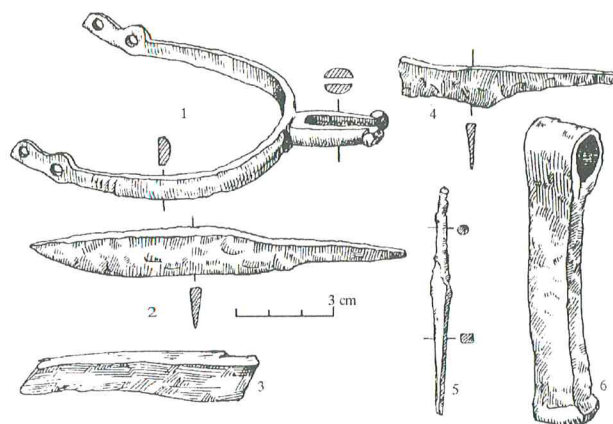
PIETVAKARINĖS SIENOS PJŪVIS

4 p a v. Gynybinis griovys, atidengtas prieš II piliakalnį. *Piešė R. Vilkauskas*

5 p a v. Keramika, rasta II piliakalnio gyvenvietėje: 1–3 – lipdyta, grublėtu paviršiumi, 4–5, 7–9 – žiesta. *Piešė R. Vilkauskas*

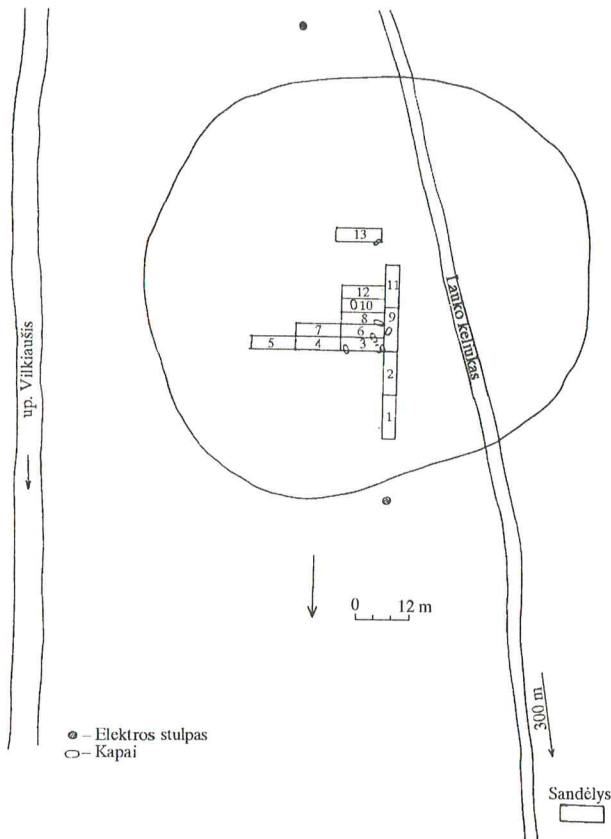
6 p a v. Dirbiniai, rasti II piliakalnio gyvenvietėje: 1 – pentinas, 2, 4 – peiliai, 3 – galąstuvo dalis, 5 – yla, 6 – juvelyrinis plaktukas. *Piešė R. Vilkauskas*

V a. ir I t-mečio antroje pusėje paplinta visoje Lietuvos teritorijoje (Lietuvos, 1975, p. 24).

Iš kitų radinių šiuose plotuose rasta tik pora geležinių įtveriamųjų peilių (pav. 6: 2, 4), yla (pav. 6: 5), geležinis pentinas (pav. 6: 1), juvelyrinis geležinis plaktukas (pav. 6: 1), juosvo smiltainio galąstuvo dalis (pav. 6: 3). Įtveriamieji peiliai tiesia nugarėle jau nuo pirmųjų amžių po Kr. dažnai randami visoje Lietuvos teritorijoje – tiek kapinynuose, tiek piliakalniuose ir prie jų esančiose gyvenvietėse (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 306). Kalnelio II piliakalnio gyvenvietėje rasta geležinė yla ir dalis galąstuvo (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 306, 308). Šie radiniai išplitę visoje Lietuvoje ir kaimyniniuose kraštuose. Tik ylos dažniau randamos piliakalniuose ir gyvenvietėse, o galąstuvai randami ir kapinynuose. Gana retas Kalnelio gyvenvietės radinys – pentinas (pav. 6: 1). Tokių pentinų Lietuvos archeologinėje medžiagoje rasta nedaug. Jie datuojami XIII–XIV a. (Lietuvių, 1966, p. 153). Dar retesnis geležinis juvelyrinis plaktukas (pav. 6: 1). Tai tik 9,9 cm ilgio, apvalia, 2,1 cm pločio pentimi, keturkampiu liemenėliu ir pastorintu 2,0×1,8 cm dydžio mušamuoju galu kalvio įrankis. Kalvių bei juvelyrų įrankių aptikta ir kituose žymesniuose IX–XIII a. Lietuvos ir kaimyninių kraštų piliakalniuose (Vaitkunskienė, Merkevičius, 1978, p. 111).

UŽUPIŲ KAPINYNAS

Dar vienas objektas, įeinantis į Kalnelio (Sidabrės) archeologinių paminklų grupę, yra 1990 m. pradėtas tirti Užupių kaimo kapinynas. Jis yra šiaurinėje kaimo da-

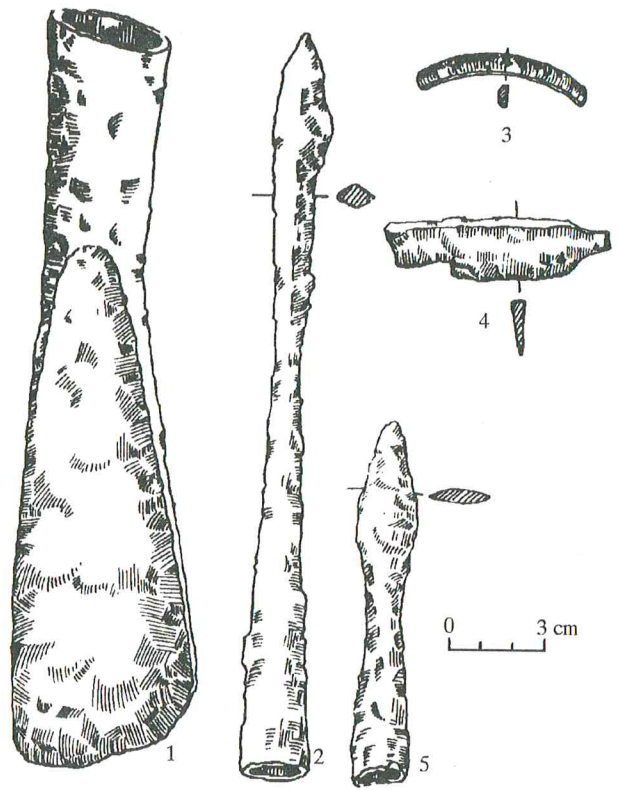

7 p a v. Užuپیų kapinyno situacinė schema. Piešė R. Vilkauskas

lyje, prie Kalnelio kaimo ribos. Šiuo metu Užuپیų kaimo sodybų jau nebelikę. Vykstant melioracijai, sodybos buvo nukeltos, žmonės išsikėlė ar į miestus, ar į šalia esantį Kalnelio kaimą.

Užuپیų kaimo kapinynas yra tik 600 m į pietryčius nuo I Kalnelio piliakalnio, apie 30 m į vakarus nuo Vilkausio upelio kairiojo kranto, dabar melioracijos griovio (pav. 1). Kapinynui panaudota apie 100×70 m dydžio, neaukšta, natūrali lauko kalvelė. Per kapinyno vidurį nutiesta elektros perdavimo linija, o per vakarinę dalį eina lauko keliukas. Už keliuko į šiaurės vakarus nuo kapinyno stovi kolūkio grūdų sandėlis (pav. 7).

Seniau kasant žvyrą ir dirbant žemę šioje kalvelėje buvo aptinkama žmonių kaulų ir įvairių dirbinių. Nepriklausomos Lietuvos laikais žemės savininkas Kazys Vaičiulis pasakojo radęs įvijinių apyrankių, smeigtukų, kitų radinių. Pora šio kapinyno radinių – žalvarinė sagelė ir apgalvio narelis yra patekę į Žeimelio visuomeninį muziejų (Šliavas, 1967, p. 50–58). Pokario metais kolūkis taip pat kurį laiką kasė smėlį ir žvyrą iš kapinyno teritorijos, o vėliau, melioracijos darbų metu, iškastos duobės buvo užlygintos, todėl dabartiniu metu kapinyno kalva kiek pažemėjusi, pakeitusi pirminę išvaizdą.

8 p a v. Užuپیų kapinyno radiniai: 1 – įmovinis kirvis, 2, 5 – ietigaliai, 3 – apyrankės dalis, 4 – peilio dalis. Piešė R. Vilkauskas

Ieškant kapinyno vietos, 1990 m. kalvelėje buvo iškasinta 13 plotų (pav. 7). Iš viso atidengta 390 m² plotas. Centrinėje kalvelės dalyje atidengti 6 apardyti griautiniai kapai ir rasta keletas atsitiktinių dirbinių.

Mirusieji laidoti 40–60 cm gylio, apvaliais galais duobėse, galvomis į šiaurės vakarus (3 kapai) ir į pietryčius (3 kapai), aukštelninki, ištiestoje padėtyje, įvairiai sudėtomis rankomis. Karstų liekanų neišlikę, bet prie kai kurių griaučių rasti akmenys (kapai 4, 6) rodytų, kad mirusieji buvo laidojami skobtiniuose karstuose.

Įkapių prie mirusiųjų nerasta. Tik kape 2 ant mirusiojo krūtinės buvo pora sunykusio geležinio lazdelinio smeigtuko fragmentų. Prie kitų mirusiųjų griaučių buvo matyti vietomis pažaliavusių kaulų; tatau rodytų, kad įkapių būta. Jų neišliko, nes dauguma griaučių, dirbant žemę, buvo apardyta.

Iš suardytų kapų kapinyne surinkta keletas atsitiktinių dirbinių: geležinis įmovinis kirvis, 2 įmoviniai geležiniai ietigaliai, geležinio peilio dalis ir žalvarinės apyrankės fragmentas (pav. 8: 1–5). Įmovinis kirvis yra 23 cm ilgio, 5,6 cm pločio ašmenų ir 3,8 cm skersmens įmova. Tokie įmoviniai kirviai netoliese tirtame Jauneikių kapinyne datuojami V–VII a. (Vaškevičiūtė, 1987, p. 48–57).

Pora kapinyne rastų iečių antgalių yra skirtingų tipų: vienas priklauso įmovinių ietigalių su rombo formos plunksna tipui (pav. 8: 2). Tai ietigalis su ilga ir siaura rombo formos plunksna ir ilga įmova. Ietigalis 23 cm ilgio, plunksnos ilgis 9,4 cm. Tokie ietigaliai, tyrėjų nuomone, labiausiai išplitę VII–IX a. žiemgalių ir kuršių genčių gyventose teritorijose (Kazakevičius, 1979, p. 56). Kitas Užupių kapinyne rastas geležinis įmovinis ietigalis yra nedidelis. Jis tik 11,3 cm ilgio, su 5 cm ilgio ir 2,1 cm pločio plunksna (pav. 8: 5). Šis ietigalis skirtinas ietigalių su karklo formos plunksna tipui. Šio tipo ietigaliai paplitę visoje Lietuvoje nuo VII iki XII a. (Kazakevičius, 1979, p. 62).

Užupių kapinyne pora dirbinių rasta atsitiktinai. Tai geležinio peiliuko tiesia nugarėle ašmenų dalis ir žalvarinės apyrankės fragmentas (pav. 8: 3, 4). Peiliai, priklausantys I t-mečiui, randami visoje Lietuvos teritorijoje – tiek kapinynuose, tiek piliakalniuose ir jų gyvenvietėse (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 306). Rastoji apyrankės dalis yra 6 cm ilgio, atrodo, atitrūkusi nuo įvjinės apyrankės, padarytos iš pusapvalio pjūvio, 0,5 cm pločio juostelės. Apyrankės paviršius puoštas skersiniais brūkšneliais. Šalia esančiame ištirtame Jauneikių kapinyne įvjinės apyrankės rastos VIII–XI a. kapuose. (Vaškevičiūtė, 1987, p. 73).

Peržvelgę surastus Užupių kapinyne dirbinius, matome, kad jie datuojami II t-mečio puse. Tikslesnę šio kapinyno chronologiją patikslins kapinyno tyrinėjimai ateityje.

Prie Kalnelio gyvenvietės yra stambus archeologinių paminklų kompleksas: du piliakalniai ir senosios gyvenvietės prie jų bei du kapinytai. Deja, abu piliakalniai jau sunaikinti: I – išvežus keliams ir geležinkelio pylimui, o II – pastačius ant jo bažnyčią ir įrengus kapines. Išlikusios tik senosios gyvenvietės, bet ir jos apardytos dirbant žemę, statant jų teritorijose sodybas. Vienas kapinytas ir senoji gyvenvietė, buvę tarp abiejų piliakalnių, išvežti geležinkelio pylimui supilti. Apnaikintas ir Užupių kapinytas dirbant žemę, kasant žvyrą keliams žvyruoti.

1990 m. atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai Kalnelio archeologiniuose paminkluose davė kai kurių rezultatų. Įsitikinta, kad I piliakalnio išlikusi tik nedidelė 2–3 m pločio pietvakarinė šlaito dalis su dvaro laikų pastačio liekana. Aptiktas prieš II piliakalnį buvęs gynybinis griovys ir gretimai esanti senoji gyvenvietė su I ir II t-mečio dirbiniais ir keramika. Tai rodo, kad ir II piliakalnyje stovėjo pilis, o ne tik buvo alka, kaip anksčiau manyta.

Prie abiejų piliakalnių rasta vėlyvos žiemos keramikos; tatau rodytų čia buvus Jonišio miesto ar gyvenvietės pradžia.

Užupių kapinyne atidengti 6 griautiniai kapai su I t-mečio antrosios pusės radiniais.

Platesni tyrinėjimai gyvenviečių, esančių prie Kalnelio piliakalnių, ir Užupių kapinyto leis dar geriau pažinti čia stovėjusios žiemgalių pilies Sidabrės ir jos gyventojų materialinę ir dvasinę kultūrą.

LITERATŪRA

- Adomaitis A., 1988 – Jonišio rajonas. Vilnius, 1988.
- Bielenstein A., 1883 – Über die Lage alten Semgalenburg Sidabre // Magazin herausgegeben von der lettischen literarischen Gesellschaft. Mitau, 1883. Bd. 17, p. 118–119.
- Döring J., 1881, 1882 – Wo die Stelle der 1290 zerstörten Semgallerburg Sydebre wohl zu suchen sein dürfte, // Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst in Mitau. 1881, p. 63–70, 1882, p. 34–35.
- Kazakevičius V., 1979 – Ietigaliai Lietuvoje V–VIII a. (2. Įmoviniai) // MADA. 1979. T. 2(67), p. 53–65.
- Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A., 1961 – Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius, 1961.
- Lietuvių, 1964 – Lietuvių karas su kryžiuočiais. Vilnius, 1964.
- Lietuvių, 1966 – Lietuvių liaudies menas. Senovės lietuvių papuošalai. Vilnius, 1966. T. 2.
- Lietuvos, 1975 – Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Vilnius, 1975. T. 2.
- Merkevičius A., 1990ša – Kalnelio (Sidabrės km.) piliakalnių, Jonišio r. aplinkos tyrinėjimų ataskaita // LIIR, F1, b. 1707.
- Merkevičius A., 1990šb – Užupių km. Kapinyto, Pociūnų apyl., Jonišio r., tyrinėjimų ataskaita // LIIR F1, b 1793.
- Šliavas J., 1967 – Kai kurios pastabos žiemgalių klausimu // Kraštotyra. Vilnius, 1967, p. 50–58.
- Šliavas J., 1969 – Kai kurie Jonišio rajono archeologiniai paminklai // Kraštotyra. Vilnius, 1969, p. 92–97.
- Tarasenka P., 1928 – Lietuvos archeologijos medžiaga. Kaunas, 1928.
- Tyla A., Miškinis A., 1981 – Joniškis // Lietuvos TSR urbanistikos paminklai. Vilnius, 1981. T. 4, p. 68–113, 124–133, 138–139, 142–143.
- Tautavičius A., 1968š – 1968 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita. // LIIR F1, b. 258.
- Vaitkunskienė L., Merkevičius A., 1978 – Spalvotųjų metalų dirbiniai ir jų gamyba // Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje. Vilnius, 1978. T. 1, p. 89–116.
- Vaškevičiūtė I., 1985 – Jauneikių (Jonišio r.) V–XI a. kapinytas. (1. Laidosena, darbo įrankiai) // MADA. 1985. T. 2. (91), p. 48–57.
- Vaitkevičiūtė I., 1987 – Jauneikių (Jonišio r.) V–XI a. kapinytas. (5. Rankų papuošalai, kiti radiniai) // MADA. 1987. T. 4. (101), p. 71–81.
- Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970 – Lietuviai IX–XII amžiais. Vilnius, 1970.

ARCHAEOLOGICAL SITES OF KALNELIAI

SUMMARY

In the area around the settlement of Kalneliai settlement there is a large complex of archaeological sites including two hillforts with old settlements and two burial grounds.

Unfortunately both hillforts have been destroyed; the first was used for road and railway fill, and a church and cemetery were built on the second. Only the old settlements have survived, though they have also largely destroyed by land filling and house building.

One cemetery and the settlement located between the two hillforts were used for railway fill. A second, Užupiai, was damaged by felling and exploitation of gravel axle for building roads.

An archaeological survey carried out in 1990 on the archaeological sites of Kalneliai yielded certain results. It was ensured that from the first hillfort only a small 2–3 m – wide area of SW slope been survived with the remains a manor. In

front of the second hillfort a defensive ditch was found together with an adjoining settlement with artefacts and pottery from the first and second millennium AD. This proves that the second hillfort used to have a castle and was not simply a sacrificial offering place (the former common opinion).

In the area around both hillforts late ceramics of the 16th and 17th centuries was uncovered which proves this site to be the beginning the town or settlement of Joniškis.

In the Užupiai burial-ground six graves were uncovered containing artefacts from the second half of 1st millennium AD.

Further investigations of settlements near the Kalneliai hillforts and Užupiai burial grounds will offer an opportunity to get a better knowledge of the material and spiritual culture of the Semigalian castle Sidabrė and its residents.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Situation scheme of Kalneliai archaeological sites.

Fig. 2. Finds from the first hillfort: 1–bronze binding, 2–iron gauge, 3–iron bars of window.

Fig. 3. Spindle found near the first hillfort.

Fig. 4. Defensive ditch uncovered in front of second hillfort.

Fig. 5. Pottery uncovered in the settlement of the second hillfort: 1–3, 6–modelled with coarse surface, 4–5, 7–9–earthenware.

Fig. 6. Artefacts found in the settlements of the second hillfort: 1–spur, 2–2, 4–knives, 3–fragment of whetstone, 5–awl, 6–jeweller's hammer.

Fig. 7. Situation scheme of Užupiai burial grounds.

Fig. 8. Finds from Užupiai burial grounds: 1–socketed axe, 2, 2–spearheads, 3–fragment of a bracelet, 4–fragment of a knife.

Vertė A. Jurkonytė